

Jacek J. Bleszczyński (red.), *Alternatywne i wspomagające metody komunikacji*, Impuls, Kraków 2006, ss. 506.

Niepełnosprawność stanowi poważne wyzwanie nie tylko dla osób, które dotyka ten dramatyczny problem, ale także ich rodzin, nauczycieli i terapeutów podejmujących trud edukacji i rehabilitacji tych osób. Szczególnie poważnym zadaniem staje się praca z osobami, u których powszechnie stosowane metody rehabilitacji nie sprawdzają się. Taki problem ma miejsce wszędzie tam, gdzie utrudnienia dotyczą dysfunkcji wielu sfer rozwojowych. Niewątpliwie najtrudniej jest podjąć efektywną pracę rehabilitacyjną u dzieci z poważnymi zaburzeniami w komunikowaniu się. Trudno jest też odnaleźć skuteczne sposoby rehabilitacji, gdy nie ma możliwości nawiązania kontaktu werbalnego z dziećmi lub jest on poważnie utrudniony. Wielu terapeutów poszukuje odpowiednich, rozwiązań rehabilitacyjnych służących usprawnieniu dzieci przy zastosowaniu alternatywnych form porozumiewania się. Niestety nadal w Polsce wiedza na temat alternatywnych, wspomagających form komunikowania się jest ograniczona, a liczba publikacji tej problematyce poświęcona, niewystarczająca.

Przedłożona mi do recenzji praca wypełnia lukę, która istnieje na rynku wydawniczym dotyczącym problematyki ułatwionej i alternatywnej komunikacji.

Monografia składa się z dwóch łączących się tematycznie części poprzedzonych wstępem, fragmentami recenzji prof. dr hab. Marzenny Zaorskiej oraz wprowadzeniem prof. dra hab. Romana Ossowskiego.

Część pierwsza książki to analizy teoretyczne i praktyczne opisy wykorzystania wspomagających i alternatywnych metod komunikacji – AAC (Augmentative and Alternative Communication) zaprezentowane przez autorów, którzy z racji swoich zainteresowań naukowych i terapeutycznych są uznanymi znawcami problemu.

Wirginia Loebel w sposób wyrazisty i obszerny przedstawia historię powstania idei alternatywnej komunikacji w Polsce i na świecie. Jej artykuł pt. *Szkic rozwoju wspomagającej i alternatywnej komunikacji w Polsce* poszerza wiedzę, tej problematyce poświęconej, ale też skłania innych do podejmowania kolejnych inicjatyw służących rozwojowi alternatywnych form nawiązywania kontaktu z osobami z zaburzeniami wielozakresowymi. Obszerna literatura cytowana pozwala na dalsze eksplorowaniu problemu przez osoby zainteresowane tą problematyką. W kolejnym artykule pt. *Uwagi o wczesnej interwencji komunikacyjnej wobec dzieci z zaburzeniami rozwoju* ta sama autorka skupia się na coraz głośniejszym podnoszonym problemie tworzenia wczesnej interwencji rehabilitacyjnej. W Jej artykule można uzyskać szereg istotnych informacji na temat wczesnej interwencji komunikacyjnej u dzieci z zaburzeniami rozwojowymi. Tym samym jest to artykuł, który może posłużyć jako przewodnik dla terapeutów, ale przede wszystkim dla rodziców i lekarzy, którzy jako pierwsi mogą rozpoznawać symptomy zaburzenia u bardzo małych dzieci.

Kolejny artykuł Elżbiety Minczakiewicz – *Syndrom ożywienia i jego miejsce w procesie rozwoju funkcji mowy i języka u dzieci z uszkodzeniami neurologicznymi*

przypomina fazy rozwoju mowy dziecięcej, ale przede wszystkim skupia się na opisie kwestii zasadniczej, jaką jest rola czynników zewnętrznych w nabywaniu umiejętności komunikacyjnych, zwłaszcza rola interakcji jakie kształtują się pomiędzy dzieckiem a opiekunem, matką, które stanowią podstawę „syndromu ożywienia”. Emocjonalno-ruchowa reakcja na bliski kontakt z najbliższymi, tak powszechna u dzieci zdrowych jest także możliwa u dzieci z zaburzeniami rozwojowymi o podłożu neurologicznym czego dowodzi autorka. Zaletą artykułu jest nie tylko przedstawienie czynników warunkujących zaburzenia komunikacyjne oraz symptomów widocznych u małych dzieci ale przede wszystkim wskazówki praktyczne dotyczące pracy z dziećmi z zaburzeniami neurologicznymi w celu kształtowania u nich umiejętności komunikacyjnych.

Alina Smyczek w swoim artykule pt. *Zastosowanie wspomagających i alternatywnych metod komunikacji (AAC approche) w terapii małych dzieci zagrożonych poważnymi zaburzeniami w porozumiewaniu się* prezentuje metodę AAC w innym ujęciu niż autorki wcześniejszych artykułów tej metodzie poświęconych. Uwzględnia zarówno czynniki ryzyka poważnych zaburzeń rozwojowych dostrzeżenie przy diagnozie i obserwacji dziecka, a także przedstawia sposoby pomocy dzieciom z zaburzeniami rozwojowymi, posiłkując się przykładami zabaw wspierających ich psychospołeczny rozwój. Poprzedza je, dokładny opis etapów procesu wspierania rozwoju komunikacji i roli jaką pełnią w rehabilitacji rodzice. Artykuł dopełnia obszerna literatura cytowana. Szkoda tylko, że artykuł ten nie znalazł się zaraz po dwóch pierwszych opisujących metodę AAC approche.

Z kolei Teresa Kaczan podjęła się bardzo obszernego i rzetelnego opisu metody Castillo Moralesa w artykule pt. *Rola neurorozwojowej metody Castillo Moralesa w procesie wczesnej stymulacji rozwoju oraz w postępowaniu terapeutycznym wobec dzieci z grupy wysokiego ryzyka zaburzeń komunikacyjnych*. Część pierwsza tego artykułu jest poświęcona opisowi rozwoju umiejętności komunikacyjnych u małych dzieci, druga prezentuje wykorzystanie metody. Autorka skupia się na opisie kryteriów rozpoznania zaburzeń u dzieci i sposobach pracy z nimi – szczególnie z dziećmi z zespołem Downa, dla których ta metoda jest najbardziej wskazana. Niefortunnym wydaje się jeden z podtytułów – *Rozwój patologiczny kontroli ustno – twarzowej u dzieci z zespołem Downa*. Sądzę, że lepiej brzmiałby tytuł np. *Specyfika zaburzeń komunikacyjnych u dzieci z zespołem Downa*. Ostatni artykuł pierwszej części monografii Magdaleny Grycman pt. *Efektywność stosowania systemów komunikacji alternatywnej i wspomagającej u dzieci i młodzieży z ciężkimi zaburzeniami porozumiewania się na przykładzie Samodzielnego Publicznego Ośrodka Terapii i rehabilitacji dla Dzieci w Kwidzynie* poświęcony jest ocenie systemu AAC. Autorka prezentuje analizę metody w kategoriach teoretycznych i praktycznych. Najistotniejszymi walorami tego artykułu są przykłady pracy indywidualnej z dziećmi z mózgowym porażeniem dziecięcym z uwzględnieniem ich potencjalnych możliwości, a także barier jakie napotyka się w pracy metodą AAC. Artykuł zawiera obszerny aneks, który może być znakomitą wskazówką do pracy, dla innych zainteresowanych tą metodą komunikacji terapeutów.

Cześć druga monografii została poświęcona metodom komunikacji dzieci i dorosłych z zaburzeniami słuchu, mowy, zaburzeniami sprzężonymi, zaburzeniami autystycznego spektrum. Pierwszy artykuł tej części Bogdana Szczepankowskiego pt. *Język migowy i system językowo-migowy* ma charakter przeglądowy. Jest to obszerny opis (w ujęciu historycznym i współczesnym) ewolucji języka migowego jako formy porozumiewania się osób z uszkodzonym słuchem. Autor bardzo dokładnie klasyfikuje znaki migowe, wyjaśnia ich znaczenie, definiuje podobieństwa i różnice systemu językowo-migowego i języka miganego. Szczególnego znaczenia nabiera podrozdział poświęcony prawom osób z dysfunkcją słuchu, gdyż można go potraktować jako istotny głos w kształtowaniu idei normalizacji osób z niepełnosprawnością słuchu. Kolejne dwa artykuły monografii zostały poświęcone metodzie fonogestów i jej wykorzystaniu w pracy z dziećmi z głęboką wadą słuchu. Kazimiera Krakowiak w rozdziale pt. *Fonogesty – metoda komunikowania się słyszących rodziców z niesłyszącymi dziećmi i budowaniu w dziecięcych umysłach sensoryczno-motorycznej bazy mowy* opisała mechanizm zaburzeń językowych u dzieci niesłyszących a następnie przedstawiła koncepcję Cued Speech, jej zastosowanie i efektywność oraz polską jej modyfikację, nazwaną metodą fonogestów. Autorka przedstawia w nim swoje doświadczenia związane ze stosowaniem tej metody. Jest to doskonały sposób na propagowanie idei wykorzystania metody fonogestów, bo jak podaje Kazimiera Krakowiak „upowszechnienie metody fonogestów tworzy możliwość przełamania bariery komunikacyjnej między osobami słyszącymi i niesłyszącymi”. Dowodem na prawdziwość tego stwierdzenia jest kolejny artykuł napisany przez Elżbietę Chmielewską, Magdalenę Dawidowicz, Annę Kollakowską, Annę Marecką i Barbarę Szymkowiak. Artykuł pt. *Wykorzystanie fonogestów w pracy z dziećmi z głęboką wadą słuchu na podstawie doświadczeń Specjalistycznej Poradni Rehabilitacji Dzieci i Młodzieży z Wadą Słuchu, Przedszkola Miejskiego nr 16 i Zespołu Szkół nr 7 w Toruniu* stanowi swoistą monografię dziewięcioletnich doświadczeń z wykorzystania metody fonogestów. Autorki opisują szerokie spektrum działań prowadzonych na rzecz dzieci i ich rodzin począwszy od opisu kryteriów doboru skończywszy na efektywności pracy. Niewątpliwym walorem tego artykułu są opisy indywidualnych przypadków rehabilitacji dzieci. Mogą być one pomocnym materiałem dydaktycznym dla osób podejmujących się rehabilitacji dzieci z dysfunkcją słuchu. Szkoda tylko, że autorki tego tekstu nie skróciły nieco tytułu, który jest zbyt długi a tym samym gubi się jego zasadnicza treść. Miejsce pracy mogło być podane w treści samego artykułu. Rozumiem jednak, że zapewne zależało autorkom na wyeksponowaniu tak dobrze działającej placówki rehabilitacyjnej.

Kolejny artykuł Bogusławy Beaty Kaczmarek pt. *Teoretyczne i praktyczne podstawy metody Makaton* przybliży czytelnikom interesującą, a nie zbyt popularną metodę Makaton. Jest to metoda, która może służyć szerokiemu gronu osób z zaburzeniami rozwojowymi. Autorka bardzo dokładnie przedstawia założenia teoretyczne metody Makaton a następnie analizuje założenia metodyczne. Tekst jest wspierany bogatym materiałem rysunkowym i fotograficznym, co dodatkowo podnosi jego wartość merytoryczną. Może stanowić dobry przewodnik do pracy z dziećmi

tą metodą. Ponadto w pracy podana jest obszerna literatura cytowana, pomagająca w eksplorowaniu tematu.

Małgorzata Benisz w tekście pt. *Komunikacja przez dotyk – głuchoniewidomi* skupia się na szczególnie trudnym problemie nawiązania komunikacji z osobami dotkniętymi głuchoślepotą. Prezentując alfabet dotykowy Lorma, autorka skupia się na wyjaśnieniu, czym jest ten sposób komunikacji i kto jest jego odbiorcą.

Kolejne trzy artykuły monografii są poświęcone różnym modyfikacjom komunikacji poprzez symbole graficzne – obrazki, rysunki służące nawiązaniu kontaktu przez osoby o poważnym zaburzeniu rozwoju, często mogą to być osoby z autyzmem lub zaburzeniami sprzężonymi. Katarzyna Kaniecka prezentuje *Picture Communication Symbols (PCS)*, Jacek Jarosław Błęszyński *Znaki graficzne – Piktogramy*, a Maria Podeszewka-Mateńko bardzo obszernie przybliży wykorzystanie piktogramów w pracy z osobami z autystycznego spektrum zaburzeń w artykule *Piktogramy – istota, charakterystyka ogólna*. Bogate doświadczenia praktyczne autorki pogłębione obszernym materiałem fotograficznym stanowią źródło cennej wiedzy na temat porozumiewania się z osobami z poważnymi zaburzeniami komunikacyjnymi. Szkoda tylko, że przy składaniu monografii popełniony został błąd i literatura cytowana znalazła się w środku artykułu, co początkowo daje błędne odczucie, że artykuł składa się z dwóch niezależnych części. Dwa następne artykuły monografii analizują rolę metody Ułatwionej Komunikacji w pracy z dziećmi z autyzmem. Jacek Jarosław Błęszyński prezentuje *Wykorzystanie metody Ułatwionej Komunikacji*, analizując założenia teoretyczne metody, natomiast Joanna Grochowska, Angelika Łasocha i Renata Werpachowska w artykule pt. *Metoda Ułatwionej Komunikacji – studium przypadku* opisują możliwości terapeutyczne tej metody w pracy z dzieckiem z autyzmem pokazując efekty pracy rehabilitacyjnej. Dzielią się swoimi wątpliwościami, co dodatkowo pozwala na refleksyjne podejście do jej wykorzystania.

Cześć ostatnią monografii stanowią dwa artykuły poświęcone wykorzystaniu metody symboli graficznych Bliss. Anna Lachowicz w artykule pt. *System komunikacji symbolicznej Bliss – twórca systemu, budowa, użytkownicy, rozwój systemu w Polsce* skupia się na teoretycznej analizie wykorzystania metody. O ile nie budzi zastrzeżeń wartość merytoryczna tekstu to tytuł pracy wydaje się zbyt długi i zawiły, przez co mało czytelny.

Dobrze się stało, że po tym tekście w monografii znalazł się *Opis przypadku Michała J. – użytkownika komunikacji symbolicznej Bliss* autorstwa Marzeny Kret i Anny Słobodzian, gdyż stanowi swoistą całość i podkreśla zasadność stosowania tej metody komunikowania się, zwłaszcza z osobami z mózgowym porażeniem dziecięcym. Artykuł jest obszerną analizą indywidualnych losów dziecka w procesie terapeutycznym. Z uwagi na fakt, że w komunikacji symbolicznej Bliss stosowane są także formy graficzne komunikatów, można je także uznać za metodę piktogramową, stąd szkoda, że nie zostały usytuowane przed artykułami poświęconymi Metodzie Ułatwionej Komunikacji.

Reasumując powyższe spostrzeżenia, należy stwierdzić, że monografia pod redakcją Jacka Jarosława Błęszyńskiego jest nowatorską na rynku wydawniczym. Jak

do tej pory nie było tego typu pracy, tak obszernie i rzetelnie prezentującej alternatywne sposoby komunikowania się. Książka jest bogatym źródłem wiedzy nie tylko dla terapeutów, ale także dla rodziców dzieci z zaburzeniami rozwojowymi. Może być też kompendium wiedzy dla studentów kierunków pedagogicznych i psychologicznych. Dobrze się stało, że Pan Jacek Jarosław Błeszyński podjął się trudu, zredagowania tak wartościowej pozycji.

*Małgorzata Sekułowicz**

* Dr hab. Małgorzata Sekułowicz, prof. DSWE TWP – zastępca dyrektora Instytutu Pedagogiki Specjalnej ds. Nauki oraz kierownik Pracowni Badań nad Autyzmem we Wrocławiu.